

М.О. Пестрецов

ад'юнкт

(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.93(277.75)

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА БОРОТЬБИ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ ІЗ ЗЛОЧИННИМИ ПОСЯГАННЯМИ НА ПОМІШКАННЯ ГРОМАДЯН: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Досліджено сучасний стан та проблемні питання організації і тактики боротьби підрозділів карного розшуку із злочинними посяганнями на помешкання громадян.

Ключеві слова: оперативна обстановка, злочинні посягання, розкриття злочинів, протидія, підрозділи карного розшуку, аналіз сучасного стану.

Исследуются современное состояние и проблемные вопросы организации и тактики борьбы подразделений уголовного розыска с преступными посягательствами на жилища граждан.

Ключевые слова: оперативная обстановка, преступные посягательства, раскрытие преступлений, противодействие, подразделения уголовного розыска, анализ современного состояния.

The article investigated the current situation and the problematic issues of organization and tactics to combat the criminal investigation departments for criminal attacks on the homes of citizens.

Keywords: operational environment, criminal assault, disclosure of crime, counteraction, Division criminal investigation, analyze the current situation.

Постановка проблеми. Гарантована Конституцією України охорона приватної власності, її захист від злочинних, особливо корисливих, посягань була й залишається одним з найважливіших завдань правоохоронних органів в цілому, а підрозділів карного розшуку зокрема. Основний Закон України проголошує непорушність права приватної власності та недоторканність житла від протиправних посягань [1, ст. 30, 41)]. Ці положення мають принципове значення, бо безпека й недоторканність визнаються найвищими соціальними цінностями в умовах оновлення нашого суспільства, формування демократичної, правової держави.

Кримінально-правова охорона означених прав і свобод людини набуває особливого значення у протидії підрозділами карного розшуку злочинам, насамперед грабеджам і розбою з проникненням у житло. Визначальною рисою означених видів злочинів є їх підвищена суспільна небезпека, що виявляється у відкритому незаконному насильницькому вилученні майна, яке вчиняється в умовах очевидності.

Чинне кримінальне законодавство (ч. 3 ст. 186 КК України) передбачає досить сувору кримінальну відповідальність – позбавлення

волі строком від чотирьох до восьми років за вчинення грабежу, поєданого з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або що завдало значної шкоди потерпілому. Проте розбій (ч. 3 ст. 187 КК України), поєданий з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, карається позбавленням волі вже на строк від семи до дванадцяти років із конфіскацією майна [2].

Серед злочинів, які вчинюються на Україні сьогодні, квартирні грабежі і розбої займають значне місце. Низький відсоток їх розкриття значною мірою зумовлений не тільки організаційними недоліками, але й відсутністю методик розслідування.

Наукова розробка сучасного алгоритму організації і тактики боротьби підрозділів карного розшуку із злочинними посяганнями на помешкання громадян набуває особливого теоретичного й практичного значення, бо, незважаючи на значну кількість праць, у яких вони порушувалися, діяльність органів внутрішніх справ у протидії зазначеним видам злочинів постійно потребує вивчення і вдосконалення.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У літературі питання вдосконалення методики розслідування окремих видів злочинів знайшли своє відображення в наукових працях таких учених-криміналістів, як Р.С. Белкін, В.П. Бахін, А.Н. Васильєв, І.А. Возгрін, І.Ф. Герасимов, Г.Г. Зуйков, А.Н. Колісниченко, В.Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, В.А. Образцов, Н.А. Селіванов, Л.А. Соя-Серко, В.Г. Танасевич, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітько Н.П. Яблоков та ін. Проблема вдосконалення розслідування окремих видів злочинів, у т.ч. грабежів і розбоїв, розглядалася в роботах Л.Д. Гаухмана, С.С. Степичева, Г.З. Моїсеєнко, Ф.К. Гизатулліна, В.В. Кукліна, П.К. Кривошеїна і деяких інших учених.

Серед науковців в області ОРД дослідження теоретичних аспектів і практики боротьби із злочинністю знайшли відображення у працях відомих вчених: Г.А. Аванесова, К.В. Антонова, О.М. Бандурки, А.А. Герцензона, В.В. Голіни, В.О. Глушкова, О.О. Деревягіна, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, А.І. Долгової, О.М. Джужі, А.Е. Жалинського, А.П. Закалюка, В.П. Ємельянова, В.К. Звірбуля, А.Ф. Зелінського, М.В. Костицького, І.П. Козаченка, М.Й. Коржанського, В.М. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецової, В.М. Куца, І.П. Лановенка, О.М. Литвака, В.Г. Лихолоба, Ф.А. Лопушанського, П.П. Михайленка, Г.М. Міньковського, Д.Й. Никифорчука, П.І. Орлова, О.Б. Сахарова, І.В. Сервецького, О.П. Снегір'ова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.М. Трубникова, І.К. Туркевич, В.Б. Харченка, В.І. Шакуна, І.Р. Шинкаренко, Л.В. Франка, О.М. Яковлева та ін. Окремі аспекти боротьби оперативних підрозділів з деякими видами злочинів в рамках ОРД були розглянуті у дисертаційних роботах та монографічних працях Г.М. Бірюкова, А.А. Галючека, А.А. Гапона, М.Л. Грібова, В.П. Євтушка, В.Ю. Журавльова, В.П. Заха-

рова, В.А. Некрасова, В.П. Сапальова, Н.Є. Філіпенко, І.Ф. Хараберюша, В.В. Яременка, М.О. Сергатого, Стащак М.В. та ін.

Проте розроблені ними наукові положення та рекомендації виконані здебільшого наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, однак наразі необхідно враховувати структуру сучасної організованої злочинності, криміногенну обстановку, яка склалася нині, нові засоби підготовки, вчинення і приховування злочинів. У цьому аспекті грабежі і розбої з проникненням у житло, тобто виділені в окрему групу в залежності від місця вчинення, мають низку специфічних рис, що характеризуються засобами проникнення в житло, часом вчинення, особливостями проведення деяких слідчих дій, організацією і тактикою оперативно-розшукових заходів щодо їх розкриття.

Метою статті є дослідження сучасного стану організації і тактики боротьби підрозділів карного розшуку із злочинними посяганнями на помешкання громадян.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне співтовариство, починаючи з Загальної декларації прав людини [3], яка проголосила право людини на життя, свободу, особисту недоторканність, заборону на насильство, тортури і жорстке поводження, також виявляє велику занепокоєність зростанням злочинного насильства, зокрема тяжкої насильницької злочинності проти особи. Вона, у свою чергу, сприяє виникненню страху в населення, ізоляції, відсутності почуття безпеки, жорстокості, віктимізації, а взагалі – порушенню прав людини у значних масштабах.

Узагальнення оперативно-розшукової та слідчої практики свідчить про те, що багато корисливо-насильницьких злочинів в цілому і пов'язаних із проникненням у житло громадян зокрема вчиняються добре організованими, нерідко озброєними групами протягом довгого часу у виді злочинного промислу. Слід зазначити, що такому небезпечному спрямуванню організованої злочинності притаманні швидкі темпи зростання та поширеності [4, с. 4].

Так, за даними МВС України, кількість злочинів проти власності, пов'язаних з проникненням у житло громадян, збільшується. Тільки в 2010 р. таких злочинів було зареєстровано 78523 проти 74440 у 2009 р. Пропонуємо детальніше розглянути сучасний стан боротьби із злочинами проти власності, зокрема пов'язаними з проникненням у житло громадян, у поточному році. Вже за перший квартал 2011 р. зареєстровано 5298 фактів крадіжок з квартир, проте за аналогічний період 2010 р. – 10257, з яких розкрито 3685 кримінальних справ; на жаль, нерозкритими лишаються 1132 кримінальні справи. За даним складом злочину притягнута до кримінальної відповідальності 1521 особа. За фактом вчинення грабежів, пов'язаних із проникненням у житло громадян, на перший квартал 2011 р. зареєстровано 4767 злочинів, торік – 5575, з яких розкрито 3405 злочинів, нерозкритими лишаються 1004

злочини. За даним складом злочину притягнуто до кримінальної відповідальності 3192 особи. Невтішними є й показники у такому складі злочину, як розбій, пов'язаний із проникненням у житло. Так, у першому кварталі поточного року всього по Україні зареєстровано 878 фактів, проте торік – 1059, розкрито лише 963 злочини, нерозкритими лишаються 142 злочини. Кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, складає 1054 [5]. Більше того, стрімко змінюється і структура злочинності: індивідуальна злочинність поступається місцем груповій (у 2009 р. кожен п'ятий злочин вчинено групою осіб), групова переростає в організовану, а остання – в найбільш небезпечну, тобто бандитизм. Так, у першому кварталі 2011 р. зареєстровано 4 факти бандитизму, торік – тільки 2, з них у цьому році розкрито 4 факти даного складу злочину, а нерозкритими є 5 фактів цього злочинного прояву [5].

Ці статистичні дані дають підстави для висновку щодо неналежної організації протидії злочинності із вчиненням корисливих та корисливо-насильницьких посягань. Чітко простежуються тенденції до збільшення вказаних кримінальних явищ.

Згадана статистика переконливо свідчить про те, що, незважаючи на досить сувору санкцію за дані склади злочинів, їх кількість має неухильну тенденцію до збільшення, що у свою чергу зумовлює необхідність реалізації оновленої стратегії у протидії зазначеним злочинам.

Вказані тенденції об'єктивно вимагають наукового пояснення причин та умов розширення масштабів злочинних проявів, пов'язаних із зазіханням на помешкання громадян, взаємозв'язку і взаємовпливу професійної злочинності та окремих злочинних проявів, розробки оптимальних агентурно-оперативних заходів щодо попередження і розкриття цих видів злочинів.

Виходячи з викладеного, слід зазначити, що боротьба із злочинними посяганнями на помешкання громадян корисливо-насильницького спрямування залишається у числі найважливіших завдань спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією МВС України та СБУ, оперативних підрозділів кримінальної міліції в цілому і підрозділів карного розшуку зокрема. Разом з тим діяльність оперативних та слідчих підрозділів щодо виявлення та викриття озброєних форм організованої злочинності, що спеціалізуються на квартирних грабежах та розбоях, ще має цілу низку проблем правового та організаційного характеру. Вказані проблеми торкаються таких питань, як встановлення та нейтралізація причин та умов, що сприяють виникненню та злочинній діяльності злодіїв, котрі посягають на помешкання громадян; вивчення способів нападів; визначення тактики оперативно-розшукового впливу на формування злочинних угруповань; припинення їх протиправної діяльності; вдосконалення методів оперативного документування злочинних дій тощо.

Одним із дієвих аспектів, на наш погляд, у вирішенні зазначеної проблеми має бути державна політика як елемент механізму координаційної діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. Відразу ж зазначимо, що напрями координаційної діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності отримали фрагментарне визначення у законодавстві, як правило, лише у програмних та концептуальних нормативно-правових актах з питань протидії злочинності в цілому. Винятком є хіба що нормативне закріплення окремих напрямів протидії злочинності, зокрема, з питань взаємодії та координації правоохоронної діяльності [6; 7]. Втім, багато в чому, на нашу думку, деякі із напрямів протидії злочинності дублюються.

Ще одним важливим кроком у боротьбі із злочинними проявами майнової спрямованості в цілому і пов'язаними з проникненням у помешкання громадян зокрема є багатосторонні та двосторонні міжнародні угоди. Наприклад, в Угоді про правову допомогу та співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Прокуратурою Республіки Білорусь зазначено, що правова допомога надається Сторонам з таких напрямів:

- що впливають з міжнародних договорів і угод;
- правопорушень в економічній та зовнішньоекономічній діяльності; охорони навколишнього середовища;
- пересилки матеріалів прокурорсько-слідчої діяльності;
- порушення кримінальних справ і розслідування злочинів;
- виконання окремих доручень з кримінальних, цивільних, арбітражних і сімейних справ;
- розшуку підозрюваних, обвинувачених, безвісно зниклих осіб, а також відправлення етапом заарештованих і засуджених; видачі осіб, які скоїли злочини;
- розшуку викраденого майна та повернення незаконно придбаних предметів і цінностей; надання можливості використання архівних матеріалів, не пов'язаних з державною таємницею;
- реабілітації незаконно засуджених і репресованих осіб; що виникають у ході перевірки обґрунтованості вироків, які набрали законної сили, та їх виконання відносно засуджених судами держав Сторін, котрі відбувають покарання у виправно-трудових установах відповідних держав [8].

Кабінет Міністрів України схвалив розпорядження «Про підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Словенія про співробітництво в боротьбі зі злочинністю». Нормативно-правовий акт розроблений Міністерством внутрішніх справ України й датований 5 жовтня 2011 р.

Укладення Угоди зумовлене необхідністю підвищити ефективність боротьби зі злочинністю шляхом об'єднання зусиль правоохоронних органів різних країн для протидії злочинним проявам.

Метою Угоди є зміцнення двостороннього співробітництва та координація дій правоохоронних органів України та Республіки Словенії з метою попередження, виявлення, розкриття і розслідування злочинів.

Положення Угоди запроваджують механізм та порядок обміну інформацією між цими органами, надання допомоги у виявленні та припиненні правопорушень, обміну досвідом, підтримання постійних контактів між правоохоронними органами на всіх відповідних рівнях. При цьому Угода не стосується питань надання правової допомоги в кримінальних справах та екстрадиції.

Підписання Угоди про співробітництво в боротьбі зі злочинністю слугуватиме практичним цілям боротьби зі злочинністю, зокрема захисту прав і законних інтересів громадян, підкреслюватиме дотримання Україною своїх обов'язків перед світовою спільнотою щодо протидії злочинності [9].

Одним із останніх нормативно-правових актів щодо протидії організованій злочинності, який вступив у дію на сьогоднішній день, є указ Президента України «Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю», підписаний 21 жовтня 2011 р.

Метою цієї Концепції є визначення напрямів та механізмів реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю шляхом формування нових та вдосконалення існуючих норм кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства і практики їх застосування, а також розроблення та виконання організаційних заходів, спрямованих на запобігання виникненню організованих злочинних угруповань і вчиненню ними злочинів.

Концепція спрямована на захист прав та свобод людини і громадянина, юридичних осіб, інтересів суспільства та держави від організованої злочинності шляхом виконання комплексу заходів, у тому числі спеціальних, із запобігання злочинній діяльності організованих злочинних угруповань, виявлення, припинення вчинюваних ними злочинів, притягнення до встановленої законом відповідальності організаторів, керівників та інших учасників організованих злочинних угруповань, протидії легалізації (відмиванню) доходів таких угруповань, одержаних злочинним шляхом. Реалізація Концепції передбачається протягом 2011–2017 років [10]. Проте й досі не затверджено план заходів щодо реалізації зазначеної Концепції.

Висновки. Розглянутий та проаналізований нами сучасний стан боротьби із злочинними посяганнями на помешкання громадян дозволяє дійти висновків щодо нездатності правоохоронних органів в цілому й підрозділів карного розшуку зокрема дієво реагувати на злочинні посягання на помешкання громадян, що є суттєвим чинником посилення соціальної напруженості та дестабілізації суспільних відносин, виникнення деформації у сфері господарювання, уповільнення

темрів економічного розвитку держави. Існуючі на сьогоднішній день спроби вирішення зазначеної проблеми в наукових дослідженнях розглядаються в рамках ширшої оперативно-розшукової проблематики, фрагментарно або однобічно.

Безперечно, дослідження організації і тактики боротьби підрозділів карного розшуку із злочинними посяганнями на помешкання громадян має проводитися саме в рамках наукової спеціальності 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність», незважаючи на те, що питання вдосконалення методики розслідування окремих видів злочинів, поєднаних з проникненням у помешкання громадян, знайшли своє відображення в наукових роботах за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право».

Таким чином, обґрунтовано необхідність проведення подальших наукових досліджень за двома основними напрямками: 1) аналіз сучасного стану боротьби підрозділів карного розшуку із злочинними посяганнями на помешкання громадян, оперативно-розшукова характеристика цього злочинного прояву в сучасних умовах, проблеми нормативного регулювання; 2) удосконалення організації і тактики боротьби підрозділів карного розшуку із злочинними посяганнями на помешкання громадян. Водночас будуть вирішуватися завдання щодо пошуку шляхів ефективної взаємодії підрозділів карного розшуку зі структурними підрозділами ОВС та інших правоохоронних органів у протидії злочинам у зазначеній сфері.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // ВВР. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України // ВВР. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
3. Хартия прав человека: Всеобщая декларация прав человека // Права человека: Сб. междунар. документов. – М., 1990.
4. *Никифорчук Д.Й.* Боротьба оперативних підрозділів МВС України з бандитськими формуваннями: Дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04. – К., 2000.
5. Стан та структура злочинності в Україні (2011 рік – I квартал) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/519179>.
6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. // ВВР. – 1993. – № 35. – Ст. 358.
7. Про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю: Інструкція № 4348/138/151/11-2-2870/172/148-407/2-90-442 від 10 серпня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
8. Угода про правову допомогу та співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Прокуратурою Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/intergovernmental_bilateral_agreements.html.
9. Україна та Словенія об'єднують зусилля в боротьбі зі злочинністю // Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244596181&cat_id=244274160.
10. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1000%2F2011>.